

VADELİ ALIM-SATIM İŞLEMLERİNİN TEKDÜZEN MUHASEBE SİSTEMİ VE MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

*Mehmet KAYGUSUZOĞLU**

Özet

İşletmelerde doğru finansal raporlama, başta işletme yönetimleri olmak üzere herkes için son derece önemlidir. İşletme faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin ve katlanılan giderlerin doğru ve gerçeğe uygun olarak ölçülmesi, kaydedilmesi ve raporlanması bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Vadeli alış satış işlemlerinde işlem bedelinin bir kısmı da faizden (vade farkı) oluşmaktadır. Bu çalışmada, vadeli alım satım işlemlerinden doğan vade farklarının muhasebe standartlarına göre ne şekilde işleme tabi tutulacağı konusu ele alınmıştır.

Öncelikle vadeli işlemlerden doğan vade farkının mevcut muhasebe uygulamaları (THP) ve vergi mevzuatı karşısındaki durumu açıklanmış daha sonra da Türkiye Muhasebe Standartlarına uyum kapsamında neler yapılması gerektiği konusu incelenmiştir.

İşletmelerin faaliyet sonuçları üzerinde büyük etkiye sahip vade farklarının ayrıştırılması ve muhasebe kayıtları örnekler yardımıyla açıklanmıştır. Standarda uyum kapsamında THP'ye bazı yeni hesapların ilave edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar sözcükler: Vadeli Alım Satım, Faiz, Ertelenmiş Gelir, Muhasebe Standartları.

INVESTIGATION OF FORWARD TRANSACTIONS IN TERMS OF UNIFORM ACCOUNTING SYSTEM AND ACCOUNTING STANDARDS

Abstract

Accurate financial reporting in enterprises is very important particularly for business management as well as for everyone. Revenues from operating activities and incurred expenses as a true and fair measurement, recording and reporting pose to be crucial in this respect.

Term used in sales transactions from the forward transactions consists of a portion of interest. In this study, interest arising from forward transactions in accordance with accounting standards will be analyzed in what has been discussed.

First of all, interest arising from forward transactions is explained with regard to current accounting practices (THP) and tax regulation, and then the adjustments, which might be implemented within the scope of Turkish Accounting Standards, is investigated.

Decomposition of interest that have great impact on the outcome of the operations of enterprises and accounting records are explained by the help of exemplary cases. To the extent of compliance standards the necessity of adding some new accounts to THP are emphasized.

Key Words: Forward Transactions, Interest, Deferred Income, Accounting Standards

* Yrd. Doç. Dr. Adiyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ADİYAMAN, mkaygusuzoglu@posta.adiyaman.edu.tr

1. GİRİŞ

Stoklar, işletmelerin en önemli varlık kalemlerinin başında yer almaktadır. İşletme faaliyetlerinde herhangi bir aksaklığa neden olmayacak kadar az stok bulundurmak, işletme yönetimlerinin temel hedeflerinden biridir. Bununla beraber her işletme, çeşitli nedenlerle az veya çok stok bulundurmak zorunda kalmaktadır.

Ticari işletmeler başta olmak üzere, elde edilen kârın çok önemli kısmı stok hareketlerinden (alım-satım-iskonto vb.) doğmaktadır. Bu nedenle stokların edinilmesiyle ilgili yapılan harcamalardan hangilerinin maliyete dâhil edileceği, satış aşamasında ise satış tutarının hangi koşullarda ve ne tür bir gelir olarak kayda alınacağı konuları önem taşımaktadır.

Yaşanan ekonomik sorunların da etkisiyle, ülkemizde ticaretin önemli bir kısmı vadeli olarak yapılmaktadır. Vadeli işlemlerde, işlem bedelinin vadeden dolayı peşin bedelin üzerinde olacağı şüphesizdir. Hâlihazırdaki ülkemiz uygulamalarında peşin veya vadeli alım-satım ayrımı yapılmadan işlem bedelinin tamamı alıfta maliyet, satışta ise gelir olarak kayda alınmaktadır. Oysa muhasebe standartları, vadeli işlemlerde vade farkının maliyet veya hâsılat olarak kaydedilemeyeceğini öngörmektedir. Standart hükümlerine göre, işlem bedeli içindeki vade farkının ayrıştırılarak faiz geliri veya gideri olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Vadeli satışlardan doğan faizin satış geliri olarak raporlanması, finansal tablolara bağlı olarak yapılacak analiz ve yorumlarda yanılgılara neden olacaktır.

Faizin satış hâsılatına dâhil edilmesi, satış rakamını olduğundan daha büyük gösterecek, satış karlılık oranının hatalı bulunmasına ve satış hâsılatının kullanıldığı finansal analiz sonuçlarının da yanıltıcı sonuçlar vermesine sebep olacaktır. Diğer yandan bu döneme ait olmayan faiz gelirinin gerçekleşmiş gibi kabul edilmesi net karın hatalı olarak hesaplanmasına ve raporlanmasına neden olacaktır. Bu durum dönemsellik ilkesi ile çelişerek sadece cari dönemin değil gelecek dönemin de gelir tablosunun hatalı olarak hazırlanmasına sebep olacaktır (Selvi vd., 2007;36).

Bu konu, vergi yasalarına uymanın yanı sıra muhasebe bilgilerinin yönetim kararlarında kullanılması ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun bir raporlama yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, vadeli alım satım işlemlerinden doğan vade farklarının, mevcut uygulamalar ile vergi mevzuatı karşısındaki durumu ortaya konulduktan sonra, muhasebe standartları kapsamında ne şekilde işleme tabi tutulacağı ve kayda alınacağı konusu incelenecektir.

2. GENEL OLARAK STOKLAR

İşletmelerin; satmak, yeni mamullerin üretiminde kullanmak ya da çeşitli nedenlerle tüketmek üzere elde bulundurdukları maddelere stok denir (Çaldağ ve Ayanoğlu, 2006:165). 1 Seri No'lu Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde stoklar, "işletmenin satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edindiği, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, yan ürün, artık ve hurda gibi bir yıldan az bir sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde çevrilebileceği düşünülen varlıklardan oluşur" denmektedir.

İşletmede bulundurulacak stok çeşitleri işletmenin niteliğine göre farklılık gösterir. Üretim işletmelerinde üretimin başındaki ilk madde, yardımcı madde ve işletme malzemesi, üretim aşamasında yarı mamuller ve ara mamuller ile üretim sürecinin sonunda elde edilen mamuller, artık ve hurdalar stokları oluşturur. Ticari işletmelerde ise satmak amacıyla edinilen ticari mallar stokları oluşturur (Güneş, vd., 2008:113).

Stoklar TMS 2'nin 6. paragrafında de şöyle belirtilmiştir.

- (a) İşin normal akışı içinde (olağan işletme faaliyetleri kapsamında) satılmak için elde tutulan;
- (b) Satılmak üzere üretilmekte olan; ya da
- (c) Üretim sürecinde ya da hizmet sunumunda kullanılacak ilk madde ve

malzemeler şeklinde bulunan varlıklardır, denilmektedir. Bunlara ilave olarak 8. paragrafta; henüz gelire dönüşmeyen ve hâsıl olarak mali tablolara yansıtılmayan hizmetlerin maliyetinin de stoklar içerisinde yer alacağı belirtilmektedir. Ülkemiz uygulamasında pek de rastlanmayan bir konu olarak hizmet işletmelerinde yarı mamul stokları ile karşılaşılacaktır. Bir hastane işletmesinde, (özellikle uzun süreli yatarak tedavi hizmeti sunulan hastalarla ilgili olarak) veya bir konaklama tesisinde, konaklayan müşterilerle ilgili olarak, hesap dönemi sonu itibarı ile henüz fatura edilmemiş hizmet sunumlarının maliyeti stoklar içinde raporlanacaktır.

İşletmede ne kadar stok bulundurulması gerektiği, başka bir ifade ile stoklara ne kadar yatırım yapılacağı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Stok yönetim olarak adlandırılan bu konu ile ilgili olarak şu iki amaca ulaşılması önemlidir. Birincisi, faaliyetlerin kesintisiz yürütülebilmesi için gerekli stokların sağlanması, ikincisi, stoklarla ilgili bütün giderlerin minimize edilmesidir. Stok bulundurmanın maliyeti oldukça yüksek olduğu için, firmada gider azaltıcı faaliyetlerin başında, stokları azaltıcı politikaların geliştirilmesi yer alır (Okka, 2009:670).

İşletmenin türü ister sanayi isterse ticari olsun, stoklar işletmenin finansal durumunu (bilanço) ve kâr etme durumunu (gelir tablosu) etkileyen en önemli unsurdur (Sevilengül, 2003:282). Stoklar, toplam işletme varlıkları içinde en önemli paya sahip varlıklardır. Stoklara yapılan yatırım, sektörden sektöre değişiklik göstermektedir. Stoklarla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, stokların toplam varlıklar içindeki payının % 16 ile % 30 arasında, satışlara oranının da % 12 ile % 20 arasında değişiklik gösterdiği saptanmıştır (Ceylan, 1993:190).

İşletmelerde bulundurulacak stokların tutarı genelde satış hacmine bağlı olarak değişmekle birlikte işletme içi ve dışı daha birçok etken, tutulacak stok miktarına etki etmektedir. Bu etkenlerden bazıları şunlardır: stok tedarik süresi, faaliyet hacminin istikrarlı olması, her bir alım partisinin standart büyüklüğü, müşteri veya stok için üretim yapılıp yapılmaması, stok unsurlarının dayanıklılık derecesi, depolama kapasitesi, stok bulundurmanın neden olduğu maliyetlerin düzeyi, gelecekte beklenen fiyat hareketleri, rekabet durumu, müşterilerin özellikleri ve dağıtım kanallarının etkinliği (Büyükmirza, 2009:731) gibi birçok değişken ne kadar stok bulundurulacağına etki eder.

3. STOKLARA İLGİLİ HARCAMALAR VE STOKLARIN DEĞERLEMESİ

3.1. Stok Maliyetini Oluşturan Harcamalar

Stok türüne göre maliyeti oluşturan unsurlar değişmektedir. Ticari mallarda, tüm satın almayla ilgili giderler maliyeti oluştururken, mamul veya hizmetlerde ise; dönüştürme (üretim) sürecinde katlanılan üretimle ilgili maliyetler, ilgili stok kaleminin maliyetini verir.

Ticari malların satın alma maliyeti; satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve diğer vergiler (firma tarafından vergi idaresinden iade alınabilecekler hariç) ve nakliye, yükleme boşaltma maliyetleri ile mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan bağlantısı kurulabilen diğer maliyetleri içerir. Ticari iskontolar ve benzeri diğer indirimler, satın alma maliyetinin belirlenmesinde indirim konusu yapılıır (TMS 2 Mad.11).

3.2. Maliyete Dâhil Edilip Edilmeyeceği Belirsiz Olan Harcamalar

Satın alma ve dönüştürme maliyetleri dışındaki bir maliyet unsurunun, örneğin genel yönetim giderlerinin, stokların maliyetine eklenebilmesi, ancak stokların mevcut konuma getirilebilmesi için katlanılması zorunlu bir maliyet unsuru olmalıdır. Burada da muhasebenin temel kavramlarından olan "Özün Önceliği Kavramı" gereği bir gider veya maliyet belirli bir stokla ilişkilendirilebildiğinde (örneğin özel bir müşteri siparişine ilişkin ürün tasarımı ve geliştirme maliyeti gibi) stokların maliyetine eklenebilir. Aksi durumda satın alma ve dönüştürme maliyetleri dışındaki gider ve maliyet kalemleri stok maliyetleri ile ilişkilendirilmeksizin döneme doğrudan gider kaydedilmelidir (Selvi, 93). Ticari mallar açısından bakıldığında, stokların satışa hazır hale getirilmesiyle ilgisi bulunmayan genel yönetim giderleri ile pazarlama giderlerinden stoklara pay verilmeyip doğrudan dönem gideri olarak kaydedilmelidir

Stok edinimi ile ilgili olarak katlanılan finansman giderleri ile kur farklarının maliyete dâhil edilip edilmeyeceği konusundaki tartışmalar 238 sıra nolu VUK tebliği ile açıklığa kavuşturulmuştur.

İşletmelerin finansman temini maksadıyla bankalardan aldıkları krediler için ödedikleri faiz ve komisyon giderlerinden dönem sonu stoklarına pay vermeleri zorunlu bulunmamaktadır. Söz konusu ödemeler doğrudan gider olarak kaydedebileceği gibi, stokta bulunan emtiaya isabet eden kısmı maliyete dâhil edebileceklerdir.

Kur farklarının ise emtianın satın alınıp işletme stoklarına girdiği tarihe kadar oluşan kısmının maliyete intikal ettirilmesi zorunludur. Stokta kalan emtia ile ilgili olarak daha sonra ortaya çıkacak kur farklarının ise, ilgili buldukları yıllarda gider yazılması veya maliyete intikal ettirilmesi mümkün bulunmaktadır.

Finansman giderlerinden stoklara pay verilip verilmeyeceği TMS 23 Borçlanma Maliyetleri Standardında şöyle açıklanmıştır. "Özellikli varlık niteliğinde olan ve satılabilir duruma getirilmesi uzun bir süreyi gerektiren stoklar için katlanılan borçlanma maliyetleri istenirse stok maliyetine verilebilir".

3.3. Stok Değerleme Yöntemleri

Stokların hangi değerlendirme yöntemine göre değerlendirileceği konusunda farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Vergi Usul Kanununda stokların maliyet bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiş iken, TMS 2, Stoklar standardının 9. maddesinde "Stoklar, maliyet ve net gerçekleşebilir değerinin düşük olanı ile değerlendirilir" demek suretiyle,

değerleme yöntemini belirlemiştir. Bu belirlemeden sonra, stokların maliyetinin ve net gerçekleşebilir değerini belirlenmesi gerekir.

Maliyet bedeli, VUK'nun 263. maddesinde "iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferrik bilimum giderlerin toplamını ifade eder" biçiminde tanımlanmıştır.

Net gerçekleşebilir değer (NGD) ise; işin normal akışı içinde, tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyeti ve tahmini satış giderleri toplamının düşürülmesiyle elde edilen tutar olarak tanımlanmaktadır. Yani, stokların elden çıkarılması durumunda işletmenin eline geçecek olan net tutarı ifade etmektedir. NGD'nin tespitinde hesaplama anında mevcut, güvenilir kanıtlara göre hesaplama yapılması gerekir.

Normal koşullarda, kâr amacı güden bir işletmede stoklarının net gerçekleşebilir değerinin maliyetinden daha yüksek olacağı beklenir. Dolayısıyla da stokların değerlemesinde asıl olan değerlendirme yöntemi maliyet bedelidir. Stokların zarar görmesi, kısmen veya tamamen kullanılamaz hale gelmesi ya da satış fiyatlarının düşmesi gibi nedenlerle, stokların net gerçekleşebilir değeri maliyetinin altına düşebilir.

4. VADELİ ALIM VE SATIMDA MALİYET VE SATIŞ BEDELİNİN BELİRLENMESİ VE MUHASEBE KAYITLARI

İşletmeler bazen finansal olanaklarının elverişsizliğinden bazen de piyasa ve satış koşullarından dolayı peşin almak veya satmak yerine vadeli alım satım yapmaktadırlar. Vadeli alım sayesinde, işletme kendi finansal olanakları ile satın alamayacağı mal veya hizmetlere sahip olduğu gibi bunları satarak da kar elde edebilmektedir. Vadeli satış işlemi ise, satıştan doğan hâsılâtın geç tahsil edilmesinden kaynaklı, finansman açığı ve dolayısıyla finansman gideri oluşur.

4.1. Vadeli Alım İşlemleri

Satın almaya ilgili bedelin, alış işleminden belirli bir süre sonra ödenmesi koşuluyla yapılan satın alımlarda fiyat, peşin alım bedeline göre bir miktar yüksek olur. Oluşan bu fark vade farkı olarak anılır. Yeterli hazır değere sahip olamayan bir işletme, alım işlemini gerçekleştirebilmek için borç kaynak (banka kredisi) sağlamak durumundadır. Borçlanmanın da faiz şeklinde bir maliyeti olacaktır. Borçlanma kapasitesini tamamen kullanmış veya yeterince güvence gösteremediği için kredi bulmakta zorlanan işletmeler için bir miktar pahalı da olsa işin sürdürülebilmesi açısından vadeli alım yapmak dışında bir seçenek bulunmayabilir.

4.1.1. Vadeli Alım İşleminde Geçerli Olacak Faiz Oranı

Stoklarla ilgili standartta vade farkının hesaplanmasında basit faiz mi yoksa bileşik faiz mi hesaplanacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak diğer standartlarda etkin faiz yönteminin uygulanacağından bahsedilmektedir. Bu durumda bileşik faiz oranı ve bugünkü değer aşağıdaki gibi hesaplanır (Örten vd., 2009:51).

$$\text{Faiz oranı} = \text{Vadeli Değer/Peşin Değer}1/(\text{Kalan Süre/Vade bazı})$$

$$\text{Bugünkü Değer} = \text{Gelecekteki değer}/(1+i) \text{ (vadeye kalan gün/vade bazı)}$$

4.1.2. Vadeli Alım İşleminin THP'ye Göre Kaydı

Vadeli alışlardan kaynaklanan faiz maliyetinin ne şekilde muhasebeleştirileceği konusunda Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile TMS 2 Stoklar Standardı hükümleri arasında çelişkiler bulunmaktadır. Tekdüzen Muhasebe Sistemi uygulamasına göre satın alınan mallarla ilgili olarak düzenlenen faturada peşin alım bedeli ile vade farkı ayrı ayrı gösterilmemekte, fatura tutarının tamamı satın alınan malların maliyeti olarak kayda alınmaktadır. Vergi hukuku düzenlemelerine göre, senetsiz borçlarla ilgili de bir reeskont öngörülmediğinden, satıcılara olan borçlar da değerlendirme gününün değerini değil borçların vade sonundaki değerini gösterecektir.

Örnek: ABC işletmesi 01.10.2010 tarihinde peşin fiyatı 200.000 TL. olan malı yıllık % 20 faiz oranı üzerinden 6 ay vadeli ve senetsiz olarak satın almıştır. % 18 KDV ise peşin ödenmiştir.

$$\begin{aligned} \text{Vadeli alım tutarı} &= 200.000 + (200.000 * 20 * 180) / 36000 \\ &= 220.000 \end{aligned}$$

		01.10.2009		
153 TİCARİ MALLAR			220.000	
191 İNDİRİLECEK KDV			39.600	
	320 SATICILAR			220.000
	100 KASA			39.600
.... Nolu fatura ile kredili mal alımı.				

4.1.3. Vadeli Alım İşleminin TMS 2'ye Göre Kaydı

TMS 2 madde 18'de; "Bir işletme stokları vadeli ödeme koşuluyla almış olabilir. Anlaşma, peşin alım fiyatı ile ödenen fiyat arasında bir fark olan finansman unsuru içerdiği takdirde, bu unsurlar finanse edildiği dönemde faiz gideri olarak muhasebeleştirilir" denmektedir. Buna göre vade farkları stokların maliyetine dâhil edilmeyecek; doğrudan dönem gideri olarak kaydedilecektir.

Muhasebe standardındaki hüküm doğrultusunda, vade farklarını gider kaydeden işletmede stokların değeri düşük hesaplanacağından (dönem sonunda stok yoksa böyle bir sorun yaşanmayacaktır) bir vergi kaybı oluşacaktır. Bu nedenle maliyetlere ilave edilen vade farklarının kanunen kabul edilmeyen gider olarak ayrıca kayıtlarda izlenmesi gerekir. Stoklar satıldıkça da önceki dönem matrahından indirilme olanağı bulunmayan vade farklarının satışın gerçekleştiği dönemlerde vergi matrahından indirilmesi gerekir. Her bir cins veya parti mal stoğu için katlanılan vade farklarının takibi, düzenli ve son derece ayrıntılı kayıtların tutulmasını zorunlu kılar.

TMS-2'ye göre: Satın alınan malların peşin değeri ticari malların maliyeti olarak kayda alınırken vade farkı olan 20.000 TL. ise ertelenmiş gider veya Ticari Borçlar Reeskontu- Satıcı Borçları Reeskontu olarak kayda alınmalıdır. Buna göre; yukarıdaki örneğin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

		01.10.2009		
153 TİCARİ MALLAR			200.000	
191 İNDİRİLECEK KDV			39.600	
324 TİCARİ BORÇLAR REESKONTU			20.000	
	veya			
(182 ERTELENMİŞ GİDERLER				
	320 SATICILAR			220.000
	100 KASA			39.600
.... Nolu fatura ile kredili mal alım işleminin TMS-2'ye göre kaydı				

Aylık bilanço düzenlendiği takdirde her ay, borcun o günkü değeri hesaplanarak vade farkları finansman giderleri olarak kayda alınır. Örnekle ilgili olarak Ekim ayı sonundaki borcun peşin değeri ve Ekim ayı faiz tutarı şöyle hesaplanacaktır.

$$\text{Bugünkü Değer} = \text{Gelecekteki değer} / 1 + (i * \text{Vadeye kalan gün} / \text{vade bazı})$$

$$\text{Bugünkü Değer} = 220.000 / 1 + (0,20 * 150 / 360) = 203.291$$

$$\text{Faiz Tutarı} = 203.291 - 200.000 = 3.291.$$

Ekim ayını takip eden aylarda, her aya ait vade farkının gider kaydedilmesine ilişkin muhasebe kaydı şöyle olacaktır.

		31.10.2009		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ			3.291	
	324 TİCARİ BORÇLAR REESKONTU			3.291
	Ekim ayı vade farkının gider kaydedilmesi			

Takip eden 5 ayla ilgili hesaplama sonuçları da şöyle olacaktır:

Aylar	Borcun Bugünkü Değeri	Vade Farkı
Kasım	206.426	3.135 (206.426 - 203.291)
Aralık	209.660	3.234 (209.660 - 206.426)
Ocak	212.997	3.337 (212.997 - 209.660)
Şubat	216.442	3.455 (216.442 - 212.997)
Mart	220.000	3.558 (220.000 - 216.442)

2009 yılı sonuna kadar (3291+3135+3234) 9.660 TL'nin gider kaydı yapılmış olacaktır.

Vade farkı Ertelenmiş Gider olarak kaydedildiği takdirde 2009 yılı sonunda analize uygun olarak düzenlenecek bilançoda, satıcıya olan borçların peşin değeri ile gösterimini sağlamak üzere 2010 yılına ait 3 aylık vade farkı (Ertelenmiş Giderler Hesabına kayıtlı) pasifi düzenleyici bir hesaba (Ticari Borçlar Reeskontu) aktarılmalıdır

	31.10.2009		
324 TİCARİ BORÇLAR REESKONTU		10.340	
	182 ERTELENMİŞ GİDERLER		10.340
Gelecek dönem ait vade farkının ilgili hesaba alınması			

İlk kayıta faiz tutarı "Ertelenmiş Giderler" yerine "Ticari Borçlar Reeskontu" olarak kaydedilmiş olsaydı, dönem sonunda herhangi bir kayıt yapmaya gerek olmayacaktı. TMS'ye göre yapılan kayıtla borçlar her zaman tasarruf değeri ile kayıtlarda yer alacağından yıl sonunda reeskont hesaplamasına gereksinim kalmayacaktır.

Bu noktada belirtilmesi gereken iki nokta bulunmaktadır. Birincisi vergi hukukuna göre senetsiz borçların tasarruf değeri ile değerlemesi mümkün değildir. İkincisi de, vadeli alımlarda uygulanan faiz oranı ile TC. Merkez Bankası'nca ilan edilen reeskont faiz oranının farklı olması durumudur.

Bu son yapılan kayıtla ticari borçların gerçek değeri ile bilançoda gösterimi sağlanmış olur.

Ticari Borçlar.....	209.660
Satıcılar	220.000
Ticari Borçlar Reeskontu	(10.340)

Satın alınan mallar aynı dönem içinde satıldığında, satılan malların maliyeti ile birlikte finansman giderleri de vergiden indirilebilir. Bu durumda mali kar ile ticari kar aynı tutar olarak gerçekleşir. Bu yüzden vergi mevzuatı ile bir çelişki oluşmaz. Ancak alınan mallar 2009 yılında satılmadığı takdirde, finansman gideri olarak kaydedilen 9.660 TL.'nin vergi mevzuatına uyum kaydının yapılması gerekir.

	31.12.2009		
970 VERGİ AÇISINDAN KABUL EDİLMİYEN GİDERLER		9.600	
971 VERGİ AÇISINDAN KABUL EDİLMİYEN GİDERLER ALACAKALI H.			9.600

TMS 12 Gelir (Kurumlar) Vergisi Standardı ülkemiz uygulamasının tersine olarak, kurum kazancı üzerinden ödenecek verginin mali kar üzerinden değil ticari kar üzerinden hesaplanması ilkesini benimsemiştir. Bu nedenle bu dönemde vergi yasalarına göre indirim imkânı bulunmayan vade farkının vergi etkisinin (vergi alacağı-vergi geliri) kayda alınması gerekir.

31.12.2009	
284 ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI	1.932
691 VERGİ GİDERİ/GELİRİ	1.932
(9.660 x% 20 = 1.800 TL)	

4.2. Vadeli Satış İşlemleri:

İşletmelerin gelirlerinin çok önemli bir bölümü satışlardan elde edilmektedir. İşletme faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin (hâsılâtın) kapsamı, değerlendirme yöntemleri ile muhasebeleştirilme ilkeleri TMS 18 Hâsılât standardında düzenlenmiştir. Konu ile ilgili olarak standartta yer alan bazı temel kavramların açıklanmasında yarar vardır.

4.2.1. Hâsılâtın Tanımı, Kapsamı ve Ölçüm Yöntemi

Ortakların sermayeye katkıları dışında, öz kaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarı hâsılât olarak tanımlanmıştır (Mad.7). Hâsılât kavramı; mal satışından, hizmet sunumundan ve işletme varlıklarının başkaları tarafından kullanılmasından sağlanan faiz, isim hakkı ve temettüleri kapsamaktadır.

Hâsılât, alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür. Bir işlemde doğan hâsılât tutarı, genellikle işletme ile varlığın alıcısı veya kullanıcısı arasındaki anlaşma ile belirlenir. Hâsılât, işletme tarafından uygulanan ticari iskontolar ve miktar indirimleri de göz önünde tutularak, alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür. Gerçeğe uygun değer ise; karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır.

4.2.2. Hâsılâtın Finansal Tablolara Alınmasının Koşulları

Mal satışına ilişkin hâsılât, aşağıdaki tüm koşullar yerine geldiğinde finansal tablolara yansıtılır: (TMS Madde 14)

- (a) İşletmenin malların sahipliği ile ilgili önemli risk ve getirileri alıcıya devretmiş olması;
- (b) İşletmenin satılan mallar üzerinde etkin bir kontrolü veya sahipliğin genel olarak gerektirdiği şekilde bir yönetim etkinliğini sürdürmemesi;
- (c) Hâsılât tutarının güvenilir biçimde ölçülebilmesi;
- (d) İşleme ilişkin ekonomik yararların işletmece elde edilmesinin muhtemel olması;
- (e) İşleme ilişkin yüklenen veya yüklenilecek olan maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilmesi.

4.2.3. Vadeli Satışlarda Hâsılâtın Belirlenmesi

İşletme faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin muhasebeleştirilmesinde tahakkuk esası geçerlidir. Bu esasa göre, gelirin tahsil edilmesi şartı aranmaksızın, gelir gerçekleştiği dönemin sonuçları ile ilişkilendirilir.

Ancak, satışın peşin veya vadeli olarak yapılmış olması, satışın yapıldığı dönemde kayda alınacak gelire etki etmektedir. Peşin veya çekle yapılan satışlarda, alınan nakit veya çekin tutarı satış gelirinin gerçek değerini temsil etmektedir.

Vadeli bir satış işleminde ise, gerçeğe uygun değer, vade farkı çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan peşin satış fiyatıdır. Vadeli satışlarda anlaşmaya varılarak satış bedeline eklenen veya eklendiği varsayılan vade farkı veya faiz tutarı satış geliri değil, “Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar” grubunda yer alan faiz geliri olarak muhasebeleştirilmelidir (Kurt, 2009:495).

Vade farkı alınmadan yapılan vadeli satışlarda ya da piyasada geçerli faiz oranından daha düşük düzeyde belirlenen faiz oranı üzerinden senet karşılığı satışlarda, satış bedelinin gerçeğe uygun değeri, alınacak olan nakdin nominal tutarından daha düşük olabilir. Satış işleminin aynı zamanda bir finansman işlemini de kapsamaması durumunda, satış bedelinin gerçeğe uygun değeri, gelecekteki tahsilâtların emsal faiz oranı ile iskonto edilmesi yoluyla belirlenir (TMS,2009:419).

4.2.4. Gerçeğe Uygun Değerin Hesabında Kullanılacak Faiz Oranı

Vadeli satışlarda, satış bedelinin gerçeğe uygun değerinin hesaplanmasında kullanılacak faiz oranının belirlenmesi temel sorunlardan biridir. Kullanılacak faiz oranının tespitinde, öncelikli olarak vadeli satış yapılan müşterinin kredi değerliliğine uygun bir faiz oranının kullanımını öngörmektedir. İşletmenin her bir müşterisinin kredi değerliliğini belirleyerek farklı faiz oranları uygulamasının güçlüğü ortadadır (TMS. Mad. 11-a). Bu şekilde belirlenmenin yapılmadığı durumda ise, ileride elde edilecek hâsılatın bugünkü peşin satış fiyatına indirgenmesi sonucunda hesaplanan faiz oranı (iç iskonto faiz oranı) dikkate alınacaktır. İşletmede, peşin ve kredili satışlar için fiyat farkı uygulanıyor ise, hesaplama işletmenin uyguladığı faiz oranı ve vade farkı dikkate alınacaktır.(Örten vd.;269-274).

4.2.5. Vade Farklarının Kaydında Kullanılacak Hesaplar

THP’ ye göre yapılacak kayıta, vadeli satış dahi olsa satış gelirinin tamamı satışın yapıldığı yılın geliri olarak kayda alınır. TMS’ye göre ise, yapılacak kayıta, satış hâsılatının gerçeğe uygun olarak hesaplanan kısmı satış geliri olarak kayda alınırken, hesaplanan vade farkının faiz gelirleri arasında gösterilmesi öngörülmektedir.

Vade farklarının hangi hesap kullanılarak muhasebeleştirileceği konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Sevilengül ve Akdoğan bir eserlerinde (2007a:574) vade farkının muhasebeleştirilmesinde “122 Alacak Senetleri Reeskontları Hesabı’nın kullanılmasını önerirlerken, diğer bir eserlerinde ise, (2000:392) THP’da 38 nolu grupta açılacak “Ertelenmiş Gelirler” hesabında izlenmesini önermektedirler. Kurt ise, vade farkından ortaya çıkan faiz gelirinin, ertelenen bir gelir olduğunu ve dolayısıyla, tekdüzen hesap planında ilgili dönemi kapsamayan bu gelirin izlenmesinde “380-480 Gelecek Aylara-Yıllara Ait Gelirler” hesabının kullanılabilceğini belirtmektedir (Kurt, 495).

THP’ye göre gelecek bilanço dönemlerine ait peşin tahsil olunan gelirlerin bir yıldan kısa ya da uzun süreye ait kısımları 380-480 nolu hesaplarda izlenmektedir. Bu nedenle vadeli satışlarda, satış geliri peşin tahsil

edilmemekte tam tersine, tahsil işlemi ertelenmektedir. Bu nedenle bu hesapların kullanımı uygun olmayacaktır.

Diğer bir eserde ise, vadeli değer ile peşin değer arasındaki vade farkının, hesap planında açılacak "382-482 Ertelenmiş Gelirler" adlı bir hesapta takip edilebilmesi ve zamana paralel olarak faiz gelirleri hesabına aktarılması önerilmektedir (Örten vd., 296).

4.2.6. Vadeli Satış İşlemlerinin Kaydı

THP'ye göre satış işleminin vadeli veya peşin yapılmış olması arasında fark gözetilmeksizin kayda alınmakta, vade farkını da kapsayan fatura tutarının tamamı satış geliri olarak kayda alınmaktadır.

Ancak Standart, vade farklarının satış hâsılatı içinde raporlanmasını da istemediğinden, vadeli satışlarda, satışın yapıldığı tarihte bu tutarların "Ertelenmiş Gelirler" veya alacağın tutarını gerçeğe uygun değere indirgediği için eski uygulamada kullanıldığı gibi "Alacaklar Reeskontu" adıyla tanımladığımız hesaba kayıt yapılması uygun olacaktır. Faiz gelirleri süre geçtikçe tahakkuk ettiğinden, her dönemin geliri bu hesaptan faiz gelirleri hesabına aktarılacaktır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007b:40).

Örnek: ABC işletmesi 1 Aralık 2009 tarihinde (% 18 KDV hariç) 30.000 TL. tutarında mal satıyor. Mal bedelinin 20.000 TL. si peşin tahsil edilirken 10.000 TL. si ve KDV si için de 3 ay vadeli senet alınıyor. İşletmenin içinde bulunduğu sektörde, vadeli satışlara aylık % 1 oranında faiz uygulanmaktadır.

THP'ye göre;

		01.12.2009		
100 KASA H.		20.000		
121 ALACAK SENETLERİ		15.400		
	600 YURTIÇİ SATIŞLAR			30.000
	391 HESAPLANAN KDV			5.400
 Nolu fatura ile kredili mal satışı			

TMS'ye göre kayıt

Öncelikle satışın peşin değerinin hesaplanması gerekir.

$$\begin{aligned}
 \text{Satışın peşin Değeri} &= 20.000 + ((10.000/1 + 0.01)^3) \\
 &= 20.000 + (10.000/1.331) \\
 &= 20.000 + 7.513,15 \\
 &= 27.513,15
 \end{aligned}$$

$$\text{Faiz tutarı: } 10.000 - 7.513,15 = 2.486,85$$

		01.12.2009			
100 KASA H.				25.400	
121 ALACAK SENETLERİ				10.000	
600 YURTIÇİ SATIŞLAR					27.513,15
382 ERTELENMİŞ GELİRLER					2.486,85
391 HESAPLANAN KDV					5.400,00
.... Nolu fatura ile kredili mal satışı					

Vade farkı olan 2.486,15 TL'nin bilanço tarihinde Ertelemiş Gelirler Hesabına kaydedilmiş yazılan tutarının bir aylık kısmı gerçekleşmiş faiz olarak dikkate alınıp, faiz gelirleri olarak kaydedilecektir. Aralık ayına ait gerçekleşmiş faiz tutarı ise, alacağın vadesine kalan süre dikkate alınarak iç iskonto yöntemine göre peşin değeri yeniden hesaplandığında:

Satış gelirinin peşin değeri : $10.000/(1+0,10)^2 = 10.000/1.21 = 8.264,46$ TL. olacak

Gerçekleşmiş faiz : $8.264,46-7.513,15= 751,31$ TL. olacaktır.

Aralık 2009 ayına ait olan faiz tutarı Ertelemiş Gelirler hesabından, Faiz Gelirleri hesabına aşağıdaki gibi devredilecektir.

4.2.6.1. Ertelemiş Gelirlerin İlgili Dönem Sonuçlarına Yansıtılması

		13.12.2009		
382 ERTELENMİŞ GELİRLER			751,31	
642 FAİZ GELİRLERİ				751,31
Aralık ayına ait gerçekleşmiş vade farkının gelir kaydedilmesi				

Aylık bilanço düzenlenmesi durumunda, Ocak ayı sonunda $(10.000/1+0.10)^2 = 9090,9-8264.46) 826,44$ TL. ve Şubat ayı sonunda ise $(10.000-9090,90) 909,1$ TL. faiz geliri olarak kaydedilecektir.

Satış gelirlerinden düşülen 2.486,15 TL. tutarındaki vade farkı, vergi mevzuatına göre vergilendirilmesi gereken bir gelirdir. Hâlbuki Aralık ayı sonunda $(2486,15 - 751,31) 1.734,84$ TL. bir sonraki döneme ait ertelenmiş gelir olarak kabul edildiğinden vergi kapsamı dışında tutulmuştur.

4.2.6.2. Vergi Yasalarına Uyum Kaydı

31.12.2009

970 VERGİ MATRAHINA İLAVE EDİLECEK			
GELİRLER		1.734,84	
971 VERGİ MATRAHINA İLAVE EDİLECEK			
GELİRLER ALACAKLI H.			1.734.84
Aralık ayına ait gerçekleşmiş vade farkının gelir kaydedilmesi			

TMS hükümlerine göre vergilendirilmemesi gereken bu tutar vergi mevzuatına göre vergilendirildiğinden, izleyen dönemde bu tutarın vergi oranı ile çarpımının tutarı kadar Ertelenmiş Vergi Alacağı doğmaktadır. Ayrıca bu dönemde vergilendirilen, 1.734,84 TL. bir sonraki dönemin matrahından indirilecektir.

4.2.6.3. TMS'ye Göre Vaktinden Önce Ödenen Verginin, Vergi Alacağı Olarak Kaydedilmesi

13.12.2009

284 ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI		346,97	
691 VERGİ GİDERİ/GELİRİ			
(1.734,84*0,20)			346,97

TMS hükümlerine göre satış gelirleri içerisinde yer alan vade farkının yukarıdaki şekilde hesaplanarak kayda alınması her şeyden önce bir gelir düzeltmesidir. Satıştan doğan alacağın tasarruf değeri ile değerlemesi için yapılan bir işlem değildir. Yukarıda verilen örnekte satıştan doğan senetli alacak 10.000 TL. olarak kayıtlarda yer almaktadır. Alacağın da düzenlenecek bilançoda peşin değeri üzerinden gösterimini sağlamak üzere Ertelenmiş Gelirlerin dönem sonunda "Ticari Alacaklar Reeskontu" hesabına devredilmesi gerekir.

4.2.6.4. Satıştan Doğan Alacağın Finansal Tablolarda Peşin Değeri Üzerinden Gösterimini Sağlamak Üzere Yapılacak Kayıt

31.12.2009	
382 ERTELENMİŞ GELİRLER	
124 TİCARİ ALACAKLAR REESKONT H.	1.734,84
	1.734,84

Ancak, burada şöyle bir incelik bulunmaktadır. Satış bedeli KDV'yi de kapsayacak şekilde vadeli yapılmış olabilir. Bu takdirde satış gelirinin peşin bedeli ile alacağın reeskonta tabi tutulmuş bedeli arasında KDV'den kaynaklanan bir fark oluşacaktır. Satış bedeli üzerinden yapılacak hesaplama sonucu bulunan ertelenmiş gelirin alacak reeskontu olarak kabul edilmesi durumunda, düzenlenecek bilançoda alacak tam anlamıyla tasarruf değeri ile değerlendirilmiş olmayacaktır. Alacak için hesaplanan reeskont tutarının peşin değeri kadar (919,46 TL.) eksik hesaplanmış olacaktır. Farkın nasıl oluştuğu yukarıdaki örnek için şöyledir.

Satış gelirinin Aralık ayı sonundaki peşin değeri	= 10.000/(1+0,10) ² = 10.000/1.21 = 8.264
Satış geliri içindeki vade farkı (10.000-8.264)	= 1.736
Alacak senetlerinin peşin değeri	= 15.400/(1+0,10) ² = 10.000/1.21 = 12.727
Alacak senetlerinin reeskontu (15.400-12.727)	= 2.673
Fark (2.673- 1.736)	= 937 TL'dir.

Bu fark, alacaklar içinde yer alan 5.400 TL. tutarındaki KDV'nin ((5.400/(1.10)² = 937) kayıtlı değeri ile peşin değeri arasındaki farktır.

Bu açıklamalardan da görüleceği üzere, dönem sonunda ertelenmiş gelirlerin alacakların reeskontu olarak birebir dikkate alınması doğru olmamaktadır. Dolayısıyla dönem sonunda alacakların yeniden reeskonta tabi tutulması gerekmektedir.

5. SONUÇ

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında, finansal tabloların amacı; "İşletme ile ilgili ekonomik kararlar alacak tüm işletme ilgililerine işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları hakkında yararlı ve anlaşılabilir bilgi sunmak" olarak açıklanmıştır. Hazırlanan finansal tablolardan beklenen faydanın sağlanabilmesi, evrensel ilkelere göre hazırlanmış olmasına bağlıdır. Bu evrensel ilkelerden önemli iki tanesi dönemsellik ve gerçekleşme ilkeleridir. Bu ilkeler, gelir ve giderler hangi döneme ait ise o dönem sonucunu oluşturmak üzere kayda alınması, içinde bulunulan dönemi ilgilendirmeyen gelir veya giderlerin ise dönem sonucuna etki etmemesi

gereğini ifade etmektedir. Ancak vadeli satışlarda vadesi gelmeyen ve dolayısıyla gerçekleşmeyen faizin gerçekleşmiş gibi kayda alınması bu iki ilkeye aykırılık teşkil etmektedir.

İşletme ile ilgili yapılan analiz ve değerlendirmenin odağında kar veya zarar yer almaktadır. Karın oluşumunda satış gelirleri ile satışların maliyeti en önemli etkidir. Satış gelirleri ile maliyetlerinin doğru bir şekilde tanınması, ölçülmesi ve kaydedilmesi bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada üzerinde durulan konu, vadeli alım ve satımda satış geliri ile satılan malın maliyetinin ölçülmesi ve kaydedilmesi olmuştur. Tekdüzen hesap planında vadeli ya da peşin alış-satış arasında herhangi bir fark gözetilmemiştir. Ancak Uluslararası Muhasebe Standartlarının ülkemize uyarlanmış hali olan Türkiye Muhasebe Standartları 2 Stoklar ile 18 nolu Hâsılat Standardında farklı uygulamalar yer almaktadır.

TMS’de vadeli alış-satış işleminde işlem bedeli peşin işlemlere göre daha yüksek bir tutarı kapsamaktadır. Bu fazlalık özü itibariyle, satıcının alıcıyı finanse etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de vade farkının alınan malın maliyeti veya satış geliri olarak değil, faiz geliri veya gideri olarak dikkate alınacağı öngörülmüştür.

Tekdüzen hesap planında vade farklarının muhasebeleştirileceği bir hesap bulunmamaktadır. Bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. “Alacaklar Reeskontu” veya “ Borçlar Reeskontu” hesaplarının kullanımını önerenlerin yanı sıra “Gelecek Aylara Ait Gelirler-Giderler” hesaplarının da kullanılabileceği önerilmektedir. Ancak TMS’de yer alan düzenleme esas itibariyle alım ve satım bedelinin gerçeğe uygun olarak düzeltilmesi amacını taşımaktadır. Yani bir alacağın ya da bir borcun düzeltilmesi değildir. Alacaklar-Borçlar Reeskontu hesaplarının kullanımı bu amaca uygun olmayacaktır. Ayrıca vade farkları, gelecek hesap dönemine ait peşin ödenmiş veya tahsil edilmiş bir gelir olmadığı için gelecek aylara ait gelirler ve giderler hesabında izlenmesi doğru olmayacaktır. Tam tersine vade farkı ancak zamanın geçmesiyle hak edilecek bir gelir veya ödenmesi gereken bir gider olacaktır. Bu nedenle vade farklarının “Ertelenmiş Gelirler ve Ertelenmiş Giderler” hesaplarında izlenmesi daha uygun olacaktır.

Muhasebe standartlarına uygun muhasebe kayıtları yapılması, yeni Türk Ticaret Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle netlik kazanacaktır. Bu doğrultuda Tekdüzen hesap planında da gerekli değişikliklerin yapılması ve yeni hesapların açılması zaruri olacaktır. Ayrıca vergi mevzuatında da gerekli değişiklikler yapılarak muhasebe standartlarındaki değerlendirme hükümleri ile uyumlu hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Nalân ve Orhan Sevilengül (2007a). Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, Nalân ve Orhan Sevilengül (2007b). Türkiye Muhasebe Standartlarına Uyum İçin Tekdüzen Hesap Planında Yapılması Gereken Değişiklikler, Mali Çözüm, Kasım-Aralık 2007, Sayı 84, s. 29-70.
- Akdoğan, Nalân ve Orhan Sevilengül (2000). TMS ile Uyumlu Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, 10. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Büyükmirza, Kamil (2009). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ceylan, Ali (1993). İşletmelerde Finansal Yönetim, Bursa: Ekin Yayınları.
- Çaldağ, Yurdakul ve Yıldız Ayanoğlu (2006). Genel Muhasebe, Ankara: Gazi Kitabevi

Güneş, Recep, Durmuş Acar, İsmail Bekçi ve Hayrettin Usul (2008). Dönem Sonu İşlemleri, Malatya: Medipres Yayıncılık.

Kurt, Ganite (2009). TMS-18 Hâsılat, Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması, Editörler: Necdet Sağlam, Salim Şengel ve Bünyamin Öztürk.

Okka, Osman (2009). Analitik Finansal Yönetim, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Örten, Remzi, Hasan Kaval ve Aydın Karapınar (2009). Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları, Ankara: Gazi Kitabevi.

Selvi, Yakup, Fatih Yılmaz ve Kerem Sarioğlu (2007). Kredili Satışların Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanmasının UFRS ve VUK Açısından Karşılaştırılması, Mali Çözüm, Sayı 30.

Sevilengül, Orhan (2003). Genel Muhasebe, Ankara: Gazi Kitabevi.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları (2009). TMSK Yayınları, No: 4.